

Önder Bayir

VAŽNOST OSMANSKIH ARHIVA S ASPEKTA PROUČAVANJA RUMELIJE

Sažetak

Predsjedništvo Ureda osmanskih arhiva (*Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı*), kao dio strukture Općeg upraviteljstva državnih arhiva vlade Republike Turske (*T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü*), zauzima cijenjenu poziciju među svjetskim arhivima. Kako prema broju dokumenata koje sadrži, tako i prema naučnom i kulturološkom značaju tih dokumenata, to je jedan od najvećih svjetskih arhiva. U njemu se nalaze podaci i dokumenti koji se odnose na historiju blizu četrdeset evropskih i sjevernoafričkih te nekoliko azijskih zemalja koje su imale kontakta s Osmanskim carstvom, među kojima je i Bosna i Hercegovina. Arhivska građa u Osmanskom arhivu razdvojena je na deftere i pojedinačne dokumente, a oni se opet moraju istraživati prema klasifikaciji deftera i pojedinačnih dokumenata koji su nastali prije i poslije tanzimata. U ovom radu dati su samo podaci o fondovima i katalozima koji se odnose na Rumeliju (Balkan), a nalaze se unutar bogatog materijala Osmanskoga arhiva. Najznačajniji među ovdje predstavljanim fondovima jesu muhimme-defteri, ahkam-defteri, muhimme-kajmekama itd. Među njima, u ovom radu za nas su najinteresantniji Bosanski ahkam-defteri. Ovi defteri sastoje se od 9 knjiga koji obuhvataju odluke u periodu od 1155.-1285. god. po H. / 1742-1867. godine. Na osnovu pojedinih primjera dokumenata iz Kancelarije za tzv.povlaštene ejalete, među kojima je u jednom vremenskom periodu bila i Bosna i Hercegovina, mogu se podrobnije sagledati i određena zbivanja na našim prostorima u navedenom periodu.

Ključne riječi: arhiv, Rumelija, defter, dokument, historija.

Predsjedništvo Ureda osmanskih arhiva (*Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı*), kao dio strukture Općeg upraviteljstva državnih arhiva vlade Republike Turske (*T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü*), zauzima jako važnu i poštovanja vrijednu poziciju među arhivima u svijetu. Kako prema broju dokumenata koje sadrži, tako i prema naučnom i kulturološkom značaju tih dokumenata, to je jedan od najvećih svjetskih arhiva. U Osmanskom arhivu ima blizu 100 miliona dokumenata i oko 365 hiljada deftera (registara). Osim toga, u njemu se nalaze podaci i dokumenti koji se odnose na historiju blizu četrdeset evropskih i sjevernoafričkih te nekoliko azijskih zemalja koje su imale kontakta sa Osmanskim carstvom. Pored toga, u našim arhivima

također se nalaze i dokumenti za osvjetljavanje bliže historije gotovo svake administrativne ustanove države Republike Turske.

Aktivnosti na sređivanju i klasifikaciji arhivskih dokumenata iz osmanskog perioda u Osmanskom arhivu, koje su započete u prvim godinama uspostave Republike, u pravom smislu, otpočinju 8. novembra 1846. godine što je ona godina koja predstavlja i datum uspostave Dokumentacionog arhiva (*Hazine-i Evrak*). Odmah nakon formiranja Dokumentacionog arhiva, koji se nalazi u strukturi Predsjedništva Ureda Osmanskog arhiva i Općeg upraviteljstva državnih arhiva, pored klasifikacionih odjela koji su reorganizirani i sada čuvaju originalnu strukturu, kao što su klasifikacijski odjeli za upravu (*İrade tasnifleri*), klasifikacijski odjel za carske dokumente (*Hatt-ı Hümayun tasnifi*), sidžil defteri Carskog divana (*Divan-ı Hümayun Sicil Defterleri*), postoje i fondovi koje su ustanovila različita tijela za klasifikaciju formirana u prvim godinama tzv. druge ustavnosti (*II. Meşrutiyet*) i Republike, a koji se spominju prema imenu upravitelja klasifikacijskih tijela, kao što su klasifikacijski odjeli: *Ali Emiri*, *İbnülemin*, *Mallim Cevdet* i *Kamil Kepeci*.

I pokrajinski beglerbegovi kao i mjesne kadije morali su poznavati osnove arhiviranja dokumenata, što je bilo evidentno kroz izdvajanje i čuvanje dokumenata u centralnim državnim uredima. Službenicima u pokrajinskim ustanovama naredeno je da bilježe svoje odluke i postupke u deftere i da te deftere čuvaju. U fermanu¹ koji je u vrijeme sultana Sulejmana Kanunija 943. god. po H. (1536.) poslan rumelijskom beglerbegu Mehmed-paši, ukazuje se na sanduk blagajnu deftera izrazima: "...*prijepis ove moje časne naredbe da si ubilježio u defter, još da si ga bez ikakve izmjene sačuvao u blagajni / sanduku deftera, te da si uvijek postupao prema časnom sadržaju...*"². Dokumenti koji su se čuvali u ovim sanducima iz beglerbegovskih arhiva nisu premješteni u Osmanski arhiv. Poznato je da se još u nekim ejaletskim centrima i sada nalaze dokumenti iz osmanskog perioda. Iz podatka čehoslovačkog istraživača Josefa Blaškovića, koji je iznio u jednom svom članku, oslanjajući se na jedan dokument iz Gjongosa, kako je vlada (Divan) u Egriju oslobodila mjesto na period od četiri godine od poreza i od službi nakon požara koji se 1647. godine pojavio u kasabi Gjongos (Göngüş), može se shvatiti da je jedan dio ejaletskog arhiva sačuvan i da doseže i do naših dana.³

1 *Kanûnâme*, Âtîf Efendi Ktp., nr. 1734, vr. 12a.

2 *Bu hükm-i şerîfüm sûretini defterde kayd eyleyüp ve kendüsin dahi ayniyle defter sandıklarında hîfz edüp dâimâ mazmûn-ı şerîf ile amel eylesin...*

3 J. Blaskovic, "Osmanlı Hakimiyeti Devrinde Slovakya'daki Vergi Sistemi Hakkında", *İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, İstanbul 1979., sayı 32, s. 191.

Arhivska građa u osmanskom arhivu razdvojena je na deftere i pojedinačne dokumente, a oni se, opet, moraju istraživati prema klasifikaciji deftera i pojedinačnih dokumenata prije i onih poslije tanzimata. U ovom našem radu dati su samo podaci o fondovima i katalogizima koji se odnose na Rumeliju (Balkan), a nalaze se unutar bogatog materijala Osmanskoga arhiva.

Mühimme-defteri

Muhimme-defterima (registrima hitnih i važnih poslova) nazivaju se defteri u kojima se bilježe najvažnije političke, vojne, društvene i ekonomske odluke koje se odnose na unutarnja i vanjska pitanja o kojima se raspravlja na sastancima Carskog divana. U Osmanskom arhivu nalazi se sačuvanih 419 muhimme-deftera za period 961-1333. god. po H./ 1553-1915. godine.

U seriji deftera Osmanskog arhiva nesumnjivo važno mjesto imaju muhimme-defteri, koji sadrže kulturno i historijsko bogatstvo za period od sredine XVI do prvih godina XX stoljeća, a koji, izuzimajući neke kraće vremenske periode, i s obzirom na period od otprilike 350 godina, ne postoji niti u jednoj zemlji na Istoku i na Zapadu. Glavnu tematiku oblikuju odluke na visokom nivou koje se tiču političke, ekonomske, kulturne, socijalne i vojne historije interesantne za državu.

U muhimme- defterima nalaze se brojne odluke poslone za različite rumelijske oblasti i upravitelje.

Muhimme- kajmakama

To su defteri u kojima su se pisale važne odluke na divanima koje je neovisno sazivao zastupnik vezira (*sadaret kaymakamı*) postavljen da upravlja državnim poslovima u isto vrijeme kad su se padišah ili veliki vezir nalazili izvan prijestonice.

Bilješke u muhimme- defterima, prema mjestu, poziciji, govorenja, u formi su poslanih prijepisa berata i fermana. Odluke koje su donošene na sastancima Divana, pod rukovodstvom velikog vezira a u prisustvu kubbe-vezira, anadolskog i rumelijskog kadiaskera, defterdara i nišandžije, zabilježene su u deftere prema hronološkom redoslijedu.

Ahkâm-defteri

Ahkam-defteri opći je naziv za deftere koji su rezervirani za bilježenje odluka koje dolaze s Carskoga divana (Divân-ı Hümayûn). Ove odluke nekad se nazivaju i fermanima pošto su priređivane u ime sultana.

Odluke su, prema temama, upisivane u različite deftere. Najvažnije od njih formirale su jedan dio vladinih registara (*Divân Sicilleri*), pod imenima *Ahkâm-ı Mühimme*, *Ahkâm-ı Şikayet* (Zalbene odluke), *Ahkâm-ı Rûûs ve Tahvil*.

S obzirom na sadržaj, ovi defteri nastavljaju se na šikajet-deftere i raspoređeni su prema ejaletima. Historijski gledano, svi počinju 104 godine nakon šikajet-deftera (izuzimajući ahkam-defter za Moru - *Mora Ahkâm Defteri*), 1155. god. po H./ 1742. godine i nastavljaju se do perioda tzv. druge ustavnosti (*II. Meşrûtiyet*).

Vilajetski ahkam-defteri poredani su prema ejaletima na sljedeći način:

Adana	Halep	Rumeli
Anadolu	İstanbul	Sivas
Bosna	Karaman	Şam i Şerif
Džezâir i Rakka	Maraş	Trabzon
Dijarbekir	Mora	
Erzurum	Özi i Silistre	

Bosanski ahkâm-defteri

Ovi defteri sastoje se od 9 knjiga koji obuhvataju odluke u periodu 1155.-1285. god. po H./ 1742-1867. godine. U ovim defterima nalaze se odluke za Bosni pripadajući Banjalučki, Bihaćki, Hercegovački, Zvornički i Travnički sandžak, kao i odluke koje se odnose na kadiluke: Derventa, Gradiška, Kostajnica, Pridor, Prnjavor, Tešanj, Ključ, Krupa, Petrovac, Sanski Most, Cazin, Čajniče, Čelebi Pazar (Rogatica), Foča, Fojnica, Visoko, Višegrad, Bileća, Gacko, Stolac, Konjic, Ljubuški, Ljubinje, Nevesinje, Trebinje, Brčko, Bje-ljina, Gračanica, Gradačac, Kladanj, Maglaj, Srebrenica, Vlasenica, Bugojno, Prusac, Glamoč, Livno, Žepče, Županjac (Duvno), Prozor, Jajce i Zenica.

Rumelijski ahkâm-defteri

Ovaj fond sadrži 85 deftera koji obuhvataju odluke u periodu između 1155-1326. god. po H./ 1742-1908. godine.

U navedenim defterima nalaze se odluke za sandžake koji pripadaju Rumelijskom ejaletu: Paša livası (Sofija), Köstendil (Konstanca, Ćustendil), Vize (Viza), Čirmen, Kırkkilise (Krklareli), Silistra, Niğbolu (Nikopolj), Vidin, Alacahisar (Kruševac), Vučitrn, Prizren, İškodra (Skadar), Dukagin, Valona (Avlonya), Ohrid, Delvine, Janja, Ilbasan (Elbasan), Moreja (Mora), Trhala (Trikala), Selanik (Solun), Üsküp (Skoplje), Bender i Akkirman.

Ahkâm-defteri u “Katalogu Kâmil Kepeci”, broj 986

U *Kamil Kepeci Katalogu*, No - 986, nalazi se 13 ahkam-deftera ubilježenih pod općim brojkama od 61 do 73, a koji sadrže bilješke za period 927-1168. god. po H./ 1520-1658. godine.

U ovoj seriji nalaze se i dva rumelijska ahkam-deftera pod brojem 61 i 62 iz 927. god. po H.(1520 – 1521) i 951. god. po H. (1544-1545) godine.

Različiti i raznovrsni defteri

Pod ovim naslovom podrazumijevaju se pojedinačni defteri i oni koji pripadaju različitim kancelarijama Carskog divana. Različitog su datuma i ubilježeni u *Mahzen defteru* (sumarnom inventarskom defteru) broj 1, str. 199-201 i str. 276. Međutim, ovi defteri su za vrijeme aktivnosti na klasifikaciji, pošto su različiti i raznovrsni, izdvojeni i razmješteni po pripadajućim fondovima.

U ovoj grupi nalaze se i u katalogu *Rumeli Jurnal Defteri Kâmil Kepeci Tasnifi, Divân-ı Hümayûn Divân Kalemi 986*, pod brojem 3, a za period između 1251-1279. god. po H./1835-1863. godine.

Uredski tahvil (nišan) defteri

U ovim defterima nalaze se bilješke o timarima. Ispod podnaslova koji ukazuje na oblast (nahiju ili sandžak) kojoj pripada timar, piše se ime korisnika timara i oblik prenošenja "*an-tahvil-i ...*" – *kako je preneseno...* Ispod toga nalaze se imena mjesta od kojih se dobija prihod s timara, njihovi proizvodi i opći zbir prihoda. Poslije se bilježi datum kad je data potvrda (tezkira) uz objašnjenje koje govori o proširenjima u dodjeli timara.

U Katalogu *Kâmil Kepeci Tasnifi Kataloğu* broj 986 nalazi se 406 deftera. Defteri su klasificirani prema analitičkom inventarskom sistemu.

Defteri koji se odnose na Rumeliju dati su u tabeli.

Defteri za prepisku uzvišene vlade Visoke porte

Ovdje je riječ o defterima koji su rezervirani za bilješke o nekim prepiskama Kancelarije za prepisku kod velikog vezira.

U *Kâmil Kepeci Tasnifi Kataloğu* broj 986, nalazi se 38 deftera koji sadrže bilješke za period 1186-1228. god. po god. po H./1773-1813. godine, a ubilježene su pod brojevima 1-38. Od navedenih 38 deftera, njih šest odnosi se na Rumeliju.

Popisni registri

Popisni defteri (registri) jesu detaljni, opširni statistički izvori koji u sličnoj formi nigdje ne postoje a koji se odnose na socijalnu, demografsku i ekonomsku historiju država unutar Osmanskog carstva.

Ovi defteri obuhvataju period 835-1300. god. po H./ 1431-1882. godine. Tahrir-defteri (popisni registri) koji se čuvaju u Defterhani dostižu broj 1086, a s ponovljenim 1.100 primjeraka.

Osim toga, tahrir-defteri (popisni registri) nalaze se i Maliye'den Müdevver Defterler Kataloğu.

Defteri koji se odnose na jedinice koje pripadaju Glavnoj kancelariji za mukataa / arendu / zakup (Başmukâtaa Kalemi)

Ovaj biro nazvan i Kancelarija prvog, koji daje u zakup (*Mukâtaacı-ı Evvel Kalemi*) vjerovatno je osnovan sredinom XVI stoljeća.

Glavna kancelarija za zakup (*Başmukâtaa Kalemi*) nadzire račune za zakup polja pirinča u Filipeu (Plovdivu) u Rumeliji i sve skele i solane na obali Dunava, kao što su: Kratova, Kili, Varna, Brail (İbrâil), İsakçı, Tolcı, Maçın, Ahyolu, te pohranjuje i čuva bilješke o naredbama i uredbama donijetim za te zakupnine (mukataae). Također je u isto vrijeme nadgledala dodjeljivanja neki funkcija, hasova i godišnjih dažbina. Pisari u ovom uredu također su pisali berate, hukmove i tezkire za upravitelje i druge službenike za Rumeliju.

Kao što se vidi, većina zakupnina koji ulaze u okvir ove službe nalazila se u Rumeliji.

Defteri Kancelarije za porez na pirinač (Çeltik Rüsûmu Kalemi Defterleri - D.ÇRS.)

Ova kancelarija nadgledala je račune za prihode sa nekih polja zasađenih pirinčom ili polja kraj rijeka u Anadoliji i Rumeliji. Također je sviđala račune koji se odnose na darove duhovnih prvaka kršćanskih zajednica (džemata).

Kancelarija Haremeyn Muhasebesi i defteri o jedinicama koje su pri njoj (Haremeyn Muhasebesi Kalemi ve Bağlı Birimlerine Ait Defterler - D.HMH.)

Ova kancelarija naziva se i *Evkâf Muhasebesi* (Računovodstvo za vakufe). Ona bi pohranjivala podatke o vakufima dvaju Harema (u Meki i Medini) i o onome što se na njih odnosi, te svake godine vršila kontrolu njihovih finansi-

ja. Nadgledala bi vakufe velikih džamija, poznatih kao carske džamije, kao i poslove u vezi s plaćama službenika u tim džamijama. Ovdje se nalaze defteri i bilješke koje se odnose na vakufsku zemlju (arazi) u Istanbulu i Rumeliji a pripadaju vakufima Meke i Medine. Pripremala bi dokumente (potvrde) koje sadrže vjerske obaveze i postavljenja vjerskih službenika u Istanbulu i Rumeliji, te bi, šaljući ih u Maliye Kalemi (Kancelariju za finansije), omogućavala da se odatle za njih dobiju berati. Posebno bi se upisivali posjedi Haremejna (Meke i Medine) koji su pod ugovorom s nekim licima, zatim uvjeti koji se odnose na njih, organizacija esnaflija i umjetnika koji su priključeni vakufima, s predstavkama o dugovanjima i prinadležnostima koje su izvedene iz nekih zakupnina Haremejna (Meke i Medine), potom naredbe i mjesna korespondencija. Pored svega ovoga, ova kancelarija također je kontrolirala mjesečne prinadležnosti nekih tvrđavskih posadnika, obaveze umirovljenika i pobožnjaka.

Kancelarije za has-mukate i registri te jedinice

(Haslar Mukâtaası Kalemi ve Bağlı Birimine Ait Defterler - D.HSK.)

Ovo je kancelarija u kojoj se pohranjuju bilješke o hasovima velikog vezi-
ra zajedno s hasovima padišaha i članova carske porodice, kao i mjesto gdje se pišu i čuvaju obveznice i naredbe. Osim ovog, ovdje se čuvaju i računi izvora prihoda kao što je uobičajeni porez na stoku âdet-i aĝnâm. Kancelarija bi posebno upravljala nekim zakupninama (mukattaama) u Rumeliji i jugoistočnoj Anadoliji, lokalnim kancelarijama i izdvajanjima iz njihovih prihoda koja se izdvajaju kao dotacija za vezirske i druge hasove. Tu bi se realizirale mjesečne prinadležnosti “potomaka osvajača” / *evlâd-ı fâtiĥân* (potomaka osvajača Rumelije / Balkana i onih koji su u vrijeme osvajanja Rumelije dovedeni iz raznih mjesta Anadolije i tu naseljeni), oslobađanja od poreza i ostale posebne aktivnosti.

Sadrži i bilješke za period 919-1251. god. po H./ 1513-1835. godine u formi 54 deftera “poreza na stoku” (*âdet-i aĝnâm*), u pripadajućoj Kancelariji za mukataa hasove (Haslar Mukâtaası Kalemi).

Defteri Kancelarije sitnih vakufa

(Küçük Evkâf Kalemi Defterleri - D.KEV.)

Ova kancelarija, koja je poznata i kao *Küçük Muhasebe Kalemi*, rukovodila je jednim dijelom vakufa kojim se upravljalo prije tanzimata u tri različita ureda. Druge kancelarije su *Haremeyn Muhasebesi* i *Anadolu Muhasebesi Kalemi*.

Ovdje je riječ o vakufima koji su vezani za ovu kancelariju; neki vakufi u Istanbulu, Rumeliji i Anadoliji. Ova kancelarija, koja je pod upraviteljstvom dvorskog age (bâbüssaâde ağası), organizira poslove kao što su: upravni poslovi ovih vakufa, njihovi računi, postavljenja i darivanja. Ovdje se čuvaju i mali registri i računi za upravljanje vakufima koji se nazivaju "*sadaka tevliyetleri*" (upravljanje registriranim vakufima) čiji nadzor pripada velikim vezirima.

Kancelarija za zakup ruda i defteri za pripadajuće jedinice (Maden Mukâtaası Kalemi ve Bağlı Birimlerine Ait Defterler - D.MMK.)

Ova kancelarija, koja je jedna od kancelarija za finansije, biro je koji upravlja velikim carinskim zakupninama, džizjama Kopta u Anadoliji i Rumeliji, džizjama nemuslimanskih podanika pod vlašću vojvode Eflaka (Vlaške) Bogdana, džizjama nemuslimanskih podanika Erdeljskog kraljevstva i Dubrovačke republike, carinskim zakupninama serčin i derčin⁴, zakupninama za mjerenje svile (mîzân-ı harîr mukâtaası), carinom na robu, carinom na evropsku robu i zakupninama kod carina za duhan, zakupninama na rude, zakupninama na majdane stipse, poreze na kantar, eksploatacijom ostriga i školjki, zakupninama s porezom na opijum (mak), zakupninama na kovnice novca i zakupninama na radionice za obradu srebra, a također svake godine priprema računovodstvene obračune.

Defteri različite tematike (Müteferrik Konulu Defterler)

Za posebne stvari koje su ostale izvan gore predstavljenih serija sačinjen je katalog koji se zove Različite teme (Müteferrik Konular). U *Müteferrik Konular Defter Kataloğu*, broj 632, dati su rezimei 565 deftera. Onaj pod brojem 8 sadrži imena sokolara (šahindžija) i spravnjene pečate šahindžibaša (zapovjednika sokolara) u Rumeliji.

Defteri poglavarstva Visoke skupštine (Meclis-i Vâlâ Riyaseti Defterleri - MVL.)

Jedna od institucija koja je s tanzimatom našla svoje mjesto među institucijama osmanske države jeste i Visoka skupština (Meclis-i Vâlâ).

---

4 Porez na stoku za klanje.

Osnovana je 27. zu-l-hidže 1253. god. po H./ 24. marta 1838. godine da pripremi nove pravilnike propisa koji će iznova podstaći aktivnosti na reformi, zatim da se bavi procjenom službenika i da daje stav koji se treba iskazivati u državnim poslovima. Budući da su se poslovi poslije proglašenja tanzimata umnožili, ujedinjenjem Visoke tanzimatske skupštine (Meclis-i Âlî-i Tanzimat) i Skupštine za pravne propise (Meclis-i Ahkâm-ı Adliye) dobija se jedna skupština, a ta skupština se dijeli na tri doma pod imenima: upravni (Îdâre), reformski (Tanzimat) i pravni (Adliye).

Sažeti defteri (*Hülâsa Defterleri*)

Ovi defteri sadrže skraćene bilješke popisa koji dolaze iz Anadolije, Rumelije, Istanbula i Arabije. To su: defteri sudskih naloga (*Müzekkere Defterleri*) koji su zapravo defteri opće evidencije dokumenata, defteri sažetih bilježaka (*Hülâsa Kayıt Defterleri*) potvrde koje skupština piše za različite instance, te defteri molbi (*İstida Defterleri*) u kojima se bilježe dospjele predstave. Sažeci važnih i uobičajenih stvari odvojeno su ubilježeni u deftere. Jedino postoje defteri predstavi, odnosno izvještaja (*Maruzat Defterleri*) u kojima se čuvaju sažete bilješke dokumenata koji se šalju padišahu posredstvom vlade kako bi se ostvarila određena želja.

Defteri s identičnim bilješkama (*Aynen Kayıt Defterleri*)

Ovi defteri jesu ustvari zapisnici koji se odnose na odluke koje se raspravljaju u dokumentima iz Anadolije, Rumelije, Istanbula i Arabije. Primjetno je da se ovi zapisnici bilježe u idžra-deftere (*İcra Defterleri*). Identične bilješke o dopisima koje skupština piše za različite instance čuvaju se u tezkire-defterima (*Tezkire Defterleri*).

Postoji 478 deftera Poglavarstva Visoke skupštine (Meclisi-i Vâlâ Riyâseti Defteri) koji sadrže bilješke u periodu 1253-1284. god. po H./ 1837-1867. godine.

Defteri prihoda (*Temettuât Defterleri* - ML.VRD.TMT.)

Porez na prihod (*temettû vergisi*) ime je koje se daje porezu uzetom zbog većih godišnjih zarada trgovaca i zanatlija. Ime poreza na prihod (*temettû vergisi*) kasnije se mijenja u naziv *kazanç vergisi*, porez na zaradu. U temettu-defterima bilježene su kuće pojedinačno, centri za stanovanje, kao što su kadiluk

i selo, lični imetak koji svako posjeduje, nekretnine, zemlje, životinje, plodovi i drugi podaci.

U klasifikaciji i katalogizaciji temettu-deftera kao temelj uzimale su se upravne podjele tog vremena. Defteri i podaci u njima za osnovu uzimaju alfabetski redosljed izdvajanja prema ejaletima. Po alfabetskom redosljedu u svakom ejaletu izdvojeni su kadiluci. Ima ih ukupno 17.747 za period 1256-1261. god. po H./ 1844-1845. godine. Ovi defteri klasificirani su prema analitičkom inventarskom sistemu.

Defter pod brojem 514 odnosi se na Niš, Rumeliju, Solun, Silistru i Sivas.

Defteri Inspektorata za Rumeliju (Rumeli Müfettişliği Defterleri)

Među dokumentima koji se donose iz ureda Osmanskog carstva izvan Istanbula važno mjesto zauzimaju dokumenti Inspektorata za Rumeliju.

U skladu s potrebama Berlinskog sporazuma, koji je prihvaćen 1878. godine na način da je modificiran sporazum u Svetom Stefanu, a koji sadrži teške uvjete potpisane kao posljedica i rezultat osmansko-ruskih ratova, postepeno je osnovan Rumelijski inspektorat u novembru 1902. godine, kao posljedica uplitanja Austrije i Rusije.

Oblast ovlasti ovog inspektorata širi se na šest vilajeta, uz planirane aktivnosti na reformi u oblasti uprave, prava, na vojnom i finansijskom planu, uključujući ranije Kosovo, Bitolj i Solun, a kasnije, uz pridavanje pažnje ostalim susjednim vilajetima, proširuje se i na Janjinu, Edirne i Skadar.

Obavljajući funkcije veze s vladom, Rumelijski inspektorat je institucija koja nekada odbacuje vladu (velikog vezira), dopisujući se s dvorom i koja ima izuzetno razvijene funkcije i ovlasti. Na taj način može se usporediti s današnjim Oblasnim upraviteljstvom za goruće poslove (Olağanüstü Hâl Bölgesi Valiliği). Da bi mogla lakše i brže pokrenuti poslove inspekcije, u vladi se nalazila komisija koja se sastojala od četiri osobe.

Utvrđeno je da, pored dokumenata, među papirima Rumelijskog inspektorata ima 244 deftera.

Ovi defteri koji obuhvataju period 1319-1327. god. po H./ 1901-1909. godine sadrže bilješke različite tematike o dopisivanju između kadiluka i sandžaka koji se vežu za vladu i Rumelijski inspektorat. Datum i sadržaj ovih deftera spominje se u nastavku, ispod tabelarne liste.

U katalogu broj 423 nalaze se 244 deftera za godine 1319 – 1327. god. po H. / 1901 – 1909, a oni pripadaju Rumelijskom inspektoratu.

Defteri Kancelarije za velike utvrde (Büyük Kale Kalemi Defterleri - D. BKL.)

Važna kancelarija za prihode - Kancelarija za velike utvrde obavlja poslove popravke velikih utvrda, izuzimajući Moreju i Albaniju, opskrbe utvrđenih mjesta, skladišta oružja i organizira poslove koji se odnose na plaću personala. Posebno je nadgledala kontrolu domaće vojske (vojske koja je uz plaću korištena u Egiptu, Bagdadu, Lahsi, Mosulu, Dijarbekiru, Vanu, Bosni, Budimu, Temišvaru, Šamu, Halepu, Karsu i Erezerumu kao janjičari ili u njihovim skupinama).

Ova kancelarija bila je ovlaštena za davanje dozvole za trezor (Hazîne tezkiresi).

Dok su sve utvrde u Bosni i Hercegovini bile vezane za Kancelariju za velike utvrde, utvrda u Podgorici bila je vezana za Kancelariju za male utvrde (Küçük Kale Kalemi).

Defteri Kancelarije za male utvrde (Küçük Kale Kalemi Defterleri - D. KKL.)

Sadržavali su obračune prinadležnosti lokalnih vojnika nekih utvrda u Moreji, Albaniji i Hercegovini (naknada i plaća davala se vojnicima četiri puta u godini, jednom u tri mjeseca – u mjesecima muharremu, rebiul-ahiru, redžebu i ševalu).

Ako bi se njihove plaće davale kao nasljedne od prihoda s rijeka, onda bi se potvrde s dokumentima o predaji davale iz ove kancelarije.

Klasifikacija mudevver-deftera iz Ministarstva finansija (Maliye'den Müdevver Defterler Tasnifi)

Ovdje je riječ o klasifikaciji deftera, kojih je blizu 26.000, a koji su u hrpama preuzeti 1945. godine iz Ministarstva finansija. Kao i ostali defteri koji pripadaju različitim kancelarijama za finansije, sadrže popis zemljišta, dvor, janjičare, plaće kao i druge vrste deftera / protokola.

Dok je rađena klasifikacija, prvo su za svaki defter starijim pismom (osmanskim) pravljeni tri rukopisne fiše, pa su fiše tako bivale redane u kutije kao tri posebne grupe, razumljivo, prema hronološkom, brojčanom redoslijedu i prema temama, da bi one bivale ponuđene istraživačima na korištenje. Ispod je data lista onih koje sadrže tematske podnaslove. Defteri počinju s 830. god. po H./ 1427., i dolaze do 1346. god. po H./ 1927. godine.

Dokumenti Kancelarije za porez na pirinač (Çeltik Rüsûmu Kalemi Belgeleri - D.ÇRS.)

Drugo ime ove kancelarije je *Varidât-ı Şikk-ı Sanî Kalemi* (Kancelarija prihoda drugog odabira). Funkcija ove kancelarije, koja se zove Kancelarijom obračuna za pirinač (*Çeltik Muhasebesi Kalemi*); jeste da se brine o darivanjima i beratima za duhovne lidere kršćanskih zajednica (džemata) i upravitelje pirinčanih polja kraj rijeka u Rumeliji.

Dokumenti Kancelarije malih vakufa (Küçük Evkâf Kalemi Belgeleri - D.KEV.)

Sadrže deftere i obračune manjih vakufa poznate kao "*sadaka tevliyetleri*" - upravljanja dobrotvornim vakufima, koji potpadaju pod nadzor velikog vezira, a potječu iz finansijski kancelarija za prihode. Vakufi koji su vezani za ovu kancelariju jesu neki vakufi u Istanbulu, Rumeliji i Anadoliji.

Ova kancelarija, koja je pod upraviteljstvom dvorskog age (bâbüssaâde ağası), organizira poslove kao što su upravni poslovi ovih vakufa, njihovi računi, postavljenja i darivanja.

Dokumenti Istočne Rumelije (Şarkî Rumeli Belgeleri - A.MTZ.RŞ.)

Općeprihvaćeno je da se Vilajet Istočna Rumelija (*Şarkî Rumeli vilayeti*) utemeljuje između oblasti Balkan i sjeverne granice zapadne Trakije 13. juna 1878. godine na Berlinskom kongresu, a kao rezultat tursko-ruskog rata 1877-78. godine. Vilajet se sastoji od 28 kadiluka koja pripadaju sandžacima Filibe (Plovdiv), Pazardžik, Zagrai-Atik, Haskoj, Islimje i Bergos, odnosno od približno 1300 sela koja se za njih vežu. Uredba o uređenju Istočne Rumelije (*Şarkî Rumeli Nizamnâmesi*) potpisana je 26. aprila 1879. godine od Osman-skog carstva, Njemačke, Austrije, Engleske, Francuske, Italije i Rusije.

S postavljanjem Aleko-paše (Aleksandra Stefanova Bogoridija) za upravitelja Vilajeta Istočna Rumelija službeno je utemeljen 17. maja 1879. godine. Međutim, malo kasnije kao posljedica sklapanja saveza Aleko-paše i ruskog komandanta, oblast počinje ulaziti pod bugarski utjecaj i vlast. Čim je Aleko-paša završio period službe i povukao se, vilajetski savjetnik Gavril-efendi postavljen je za upravitelja (valiju) s funkcijom vezira. Malo kasnije, s hapšenjem valije i državnim udarom 18. septembra 1885. godine koji je izvela Bugarska liberalna partija, koja se oslanjala na pomoć milicije, Vilajet Istočna Rumelija pripojen je Bugarskoj.

Dokumenti Istočne Rumelije sadrže bilješke o prijepisu u periodu 1296-1327. god. po H./ 1879-1909. godine.

Dokumenti Arhiva Jildiz Saraja

Ovo je fond koji se sastoji od deftera, dokumenata i novina sakupljenih u Jildiz Saraju u vrijeme Abdulhamida II. (1876-1909). U ovom fondu se ne nalaze se samo dokumenti i uredbe koje su iz vlade otišle do Saraja a bave se različitim temama koje su zanimale Abdulhamida II., nego i razne predstavke, raporti i izvještaji koje su različite osobe poslale u Jildiz Saraj, te zaostavština Kamil-paše, Dževdet-paše, Namika Kemala, Midhat-paše i drugih važnih ličnosti, članci o osmanskoj državi izašli u stranoj štampi, albumi i slike, prijepisi zakona i uredbi, osobne bilježnice (defteri) Abdulhamida, isprave i mape.

To je fond koji oslikava različite osobenosti ovog perioda, od važnih državnih problema kao što su međudržavni odnosi, pitanja Istočne Rumelije, Jermenije i Egipta, događaj oko Krita i granična zbivanja, pa sve do uobičajenih zbivanja koja se nalaze u žandarmerijskim izvještajima.

Posebni dokumenti predstavke vlade

(Sadaret Hususî Maruzat Evraki - Y.A.HUS.)

Specijalno se sastoje od ličnih molbenih predstavki i informacija koje sadrže posebne dopise koje je vladina instanca upućivala na Saraj u namjeri da omogući informaciju sultanu o rezultatima poduzetih aktivnosti, o nekim unutarnjim i vanjskim problemima i događajima.

Posbne predstavke vlade na Jildizu većinom ukazuju na važnost pisanja u pogledu vanjskih pitanja, posebno u pogledu Istočne Rumelije, pitanja Jermena, događaja na Kritu, pitanja Egipta, prodora Italije u Afriku i sličnih događaja, međudržavnih veza i politike koju je slijedila osmanska država, zatim članaka koji se bave osmanskom državom u stranoj štampi, kao i sa aspekta prepiske u vezi sa svim ovim.

Razdvojeni dokumenti popisa u inspektoratima i komiserijatima

(Perakende Evraki Müfettişlikler ve Komiserlikler Tahrirâtı - Y. PRK. MK.)

Ovaj katalog koji se sastoji od 4.273 dokumenta i obuhvata period od 1293-1326. god. po H./ 1876-1909. godine sastoji se od sljedećih dokumenata: popisa ispektorata i komiserijata (*müfettişlik ve komiserlikler tahrîrâtı*), dokumenata koji se odnose na inspektorat Rumelijskog vilajeta i vilajeta u

Rumeliji (*Rumeli Vilâyâtü Müfettişliği ve Rumeli vilâyetleriyle ilgili belgeler*), dokumenata o Egiptu u Izvanrednom komiserijatu Egipta (*Mısır Fevkalâde Komiserliği*), dokumenata o Bugarskoj u Bugarskom komiserijatu (*Bulgaristan Komiserliği*), prepiske službenog personala u Inspektoratu i komiserijatu i spisa, dokumenata i nacрта kojima nije poznata oblast zanimanja ali se odnose na Rumelijski vilajet i Komiserijat za Bugarsku i Izvanredni komiserijat za Egipat.

Komisija za unapređenje poslova i reformi pri Ministarstvu unutarnjih poslova (Dahiliye Nezareti Tesrî-i Muamelat ve Islahat Komisyonu - DH.TMİK.S.)

Ova komisija koja je formirana 1312. god. po H./ 1894. godine, a kao što joj samo ime govori, osnovana je da bi podstakla reforme i uobičajene procedure.

Teme dokumenata u ovom fondu u širem smislu jesu: reformske aktivnosti u rumelijskim i anadolskim vilajetima, reformski poduhvati, a posebno oni pod nadzorom inspektora za anadolski vilajet Šakir-paše, aktivnosti poduzete za unapređenje poljoprivrede i reformi u njoj, promjene u raspodjeli administrativne uprave i vlasništva, osnivanje žandarmerijskih policijskih organa, promjena snaga za održavanje reda (zaptije) u žandarmeriju, ostavljanje središnje poreza i ubiranja poreza poreznicima, predstavljanje i služenje u skladu s procentom stanovništva u upravi stranaca koja se nalazi u strukturi osmanske države, druge reformske aktivnosti u socijalnim i ekonomskim temama.

Kancelarija za kretanje i putovanje Direktorata opće sigurnosti (Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Seyrüsefer Kalemi - DH.EUM.SSM)

Dokumenti koji se nalaze u ovom katalogu obuhvataju period 1333-1340. god. po H./ 1915-19. godine i pripadaju Kancelariji za kretanje i putovanje (Seyrüsefer Kalemi) čija je osnovna funkcija da nadzire ulaz i izlaz iz zemlje i kontrolira putovanja u zemlji. Oni sadrže sljedeće teme: zahtjeve za putne isprave (*seyahat varakası*), liste putnika koji će se kretati u zemlju u izvan nje, informacije o strancima koji putuju s putnim ispravama (broj, narav, identitet) i izvještaji, lista onih koji dolaze i odlaze balkanskim vozom, proglasi koji ukazuju na procedure za putnike koji žele putovati, omogućavanje olakšica nekim posebnim osobama za vrijeme putovanja, poslovi oko putovnice i viza, kontrola putnika koji dolaze i odlaze vozom ili brodom, aktivnosti u vezi s policijskim službenicima u sigurnosnim inspektoratima i istražno-obavještajnim službama.

Dokumenti koji pripadaju vilajetima i inspektoratima (pokrajinski arhivi) - TŞR

Kao što je poznato, većina arhivske građe koja se pohranjuje u Osman-skom arhivu odnosi se na državne urede osmanske države u Istanbulu. Budući da su dokumenti i registri (defteri) koji stižu izvan Istanbula dokumentacija iz pokrajina, odvojeno se drže od fondova centralne dokumentacije i klasificiraju se pod kodom “pokrajinske dokumentacije” (TŞR).

Dokumentacija provincijskih arhiva koja se nalazi u našem arhivu jeste dokumentacija inspektorata za Kipar i Rumeliju.

Dokumenti Rumelijskog inspektorata (koji dolaze iz pokrajina) - TFR

Rumelijski inspektorat (Rumeli Müfettişliği), koji je utemeljen 1902. godine, sadrži popisne bilješke vilajeta: Bitolj, Solun, Kosovo, Janjina, Edirne i Skadar, kao i bilješke koje se odnose na sandžake, nahije i sela koja pripadaju tim vilajetima. Rumelijski inspektorat odatle obuhvata i podatke o štetnim aktivnostima bugarskih, grčkih i albanskih pljačkaških četa, kao i organizacija za razdor, o žandarskim i policijskim organima koje su organizirali oficiri stranih država, o aktivnostima konzula, kao i sve službene spise koji se bave, ako izuzmemo važne spise o aktivnostima patrijaršije, također i drugim temama, kao što su upravno-administrativne, finansijske, političke, privredne i trgovačke. Rumelijski inspektorat postao je dobar nadzornik i organizator koji se prema ponuđenim temama pokretao i postupao prema naredbama sultana i velikog vezira.

U dokumentaciji Rumelijskog inspektorata (Rumeli Müfettişliği Evrakı) općenito se nalazi sljedeće: poslovi postavljenja i unapređenja, zahtjevi za plaće, aktivnosti četa i razbojnika, poslovi oporezivanja i zakupnina, grčko-bugarski sektaški sukobi, uobičajeni upravni i pravni slučajevi, bezzakonje u upravi, smanjenje žandarmerije i policije, okružne graditeljske aktivnosti, aktivnosti koje su podijelile grčke i bugarske popove i kaludere, kao i ostalo.

Dokumenti Rumelijskog inspektorata koji se sastoji od 12 ureda (kancelarija) dijele se na sljedeće odjele:

1. *Rumeli Müfettişliği Arzuhalleri* (Arzuhali Rumelijskog inspektorata),
2. *Rumeli Müfettişliği Edirne, Yanya ve İşkodra Evrakı* (Dokumenti Rumelijskog inspektorata za Edirne, Janjinu i Skadar),
3. *Rumeli Müfettişliği Jandarma Müşiriyet ve Kumandanlığı Evrakı* (Dokumenti Rumelijskog inspektorata o žandarmerijskoj upravi i komandi),

4. *Rumeli Müfettişliği Konsolosluk, Sefâret ve Müfettişlikler Evrakı* (Dokumenti Rumelijskog inspektorata o konzulatima, izaslanstvu i inspektoratima),
5. *Rumeli Müfettişliği Kosova Evrakı* (Dokumenti Rumelijskog inspektorata o Kosovu),
6. *Rumeli Müfettişliği Makâmât Evrakı* (Dokumenti Rumelijskog inspektorata o visokim pozicijama),
7. *Rumeli Müfettişliği Manastır Evrakı* (Dokumenti Rumelijskog inspektorata o Bitolju),
8. *Rumeli Müfettişliği Müteferrik Evrak* (Različiti dokumenti Rumelijskog inspektorata),
9. *Rumeli Müfettişliği Sadaret ve Başkitâbet Evrakı* (Dokumenti Rumelijskog inspektorata za vladu i glavnu pisarnicu),
10. *Rumeli Müfettişliği Selanik Evrakı* (Dokumenti Rumelijskog inspektorata za Solun),
11. *Rumeli Müfettişliği Umum Evrak* (Opći dokumenti Rumelijskog inspektorata),
12. *Rumeli Müfettişliği Defterleri Kataloğu* (Katalog deftera Rumelijskog inspektorata).

Katalog sadrži 288.213 dokumenata i 244 registra (deftera), a ovaj fond još 37 dokumenata i 1 defter.

Dokumenti Kancelarije za velike utvrde (Büyük Kale Kalemi Belgeleri - D.BKL.)

Važna kancelarija za prihode - Kancelarija za velike utvrde (*Büyük Kale Kalemi*) obavlja poslove popravke velikih utvrda, izuzimajući Moreju i Albaniju, opskrbe utvrđenih mjesta, skladišta oružja i vodi poslove koji se odnose na plaće personala. Posebno se brinula o kontroli domaće vojske (vojske koja je uz plaću korištena u Egiptu, Bagdadu, Lahsi, Mosulu, Dijarbekiru, Vanu, Bosni, Budimu, Temišvaru, Šamu, Halepu, Karsu i Ezerumu kao janjičari ili u njihovim skupinama).

Isprave s ovjerom i opisom povoda izdavanja (*hüccet-i zahriyyeler*), koje se nalaze među dokumentima Kancelarije za velike utvrde i Kancelarije za hasove, nakon odvajanja od ostalih dokumenata i nakon njihovog hronološkog rasporeda prema imenima zakupnina (mukattaa), objedinjene su u dosjee važeće do kraja svake godine.

Ova situacija opisuje se u dijelovima kataloških stranica uz objašnjenja.

Dokumenti Kancelarije malih utvrda (Küçük Kale Kalemi Belgeleri - D.KKL.)

Kancelarija je mjesto gdje se sviđaju poslovi opskrbe tvrđava u Moreji i Albaniji, utvrđenih mjesta, skladišta oružja, popravke i plaća osoblja. Među obaveze spada i briga za prinadležnosti u formi odžakluka / imanja (uobičajeni prihodi ili ušur koji je specifičan kao nadoknada za plaće čuvara utvrda ili lokalnih vojnika) koji pripadaju ovim tvrđavama.

Naredbe povlaštenih ejaleta

Povlašetni ejaleti (*eyâlât-ı mümtâze*) jesu ejaleti vezani za Osmansko Carstvo kojima se upravlja na osnovu posebnih specijalnih, privilegiranih sporazuma. Neki daju fiksni porez, a neki daju vojnike u vojnim pohodima, dok su u vanjskim poslovima slobodni. U različitim vremenima vide se sljedeći ejaleti sa privilegijama: časna Meka, Misirski hidivlik (upraviteljstvo), Sisamski begovat, Libanski mutesarrufluk, Kipar, Bugarski prenslik, Bosna i Hercegovina, Krimski hanat, Erdeljsko kraljevstvo, Vlaško-Bogdansko vojvodstvo i Ajnoroski emanet. Nakon osnivanja, poslije preokreta 1908. godine poništene su preostale povlastice.

Spisak naredbi povlaštenih ejaleta:

Naredbe za važna pitanja (Mesâil-i Mühimme İrâdeleri)

Prema osnovama prve urađene proklamacije klasifikacije u vrijeme osnivanja Dokumentacionog arhiva (*Hazîne-i Evrak* / "Riznice dokumenata"), počev od ustoličenja sultana Abdulhamida pa sve do 1265. god. po H., dokumentirane naredbe o važnim pitanjima grupirane su odvojeno po odsjecima.

Dokumentacija naredbi koje su u prvoj grupi jeste sljedeća.

Spisak naredbi o važnim pitanjima:

Dokumenti vladine kancelarije za povlaštene ejalete (Sadaret Eyâlât-ı Mümtâze Kalemi Belgeleri - A.MTZ.)

Povlašteni ejaleti jeste izraz koji se koristi za mjesta čije su naredbe predstavke sporazumno i uz povlastice objašnjene i čije interne predstavke naredbe potpadaju pod posebne zakone. Za njih se još kaže da su "povlašteni i odabrani ejaleti" (*Vilâyât-ı Mümtâze ve Muhtâre*). Sljedeća su mjesta gdje se

ispoljavaju sve vrste povlastica, do promjene u julu 1908. godine: Misirski hidivlik, Sisamski begovat, Libanski mutesarfluk, Kipar, Bugarski prenslik i Bosna i Hercegovina.

Poslovi koji se odnose na ove ejalete razmatraju se na Visokoj porti (Bâb-ı Âlî) i u Direktoratu Kancelarije za povlaštene ejalete (Eyâlât-ı Mümtâze Kalemi Müdürlüğü). Zvanični akti s gotovo svakom tematikom (osobito oni pravni, ekonomski, vojni i obrazovni) iz ovih ejaleta usmjeravaju se u Kancelariju za povlaštene ejalete i prosljeđuju na potrebna mjesta.

Prijevod na bosanski:

Elma Korić, Adnan Kadrić

BOA, A.DVNS.DVE.d, 14/2_1

Ferman sultana Mehmeda Fatiha, bosanskim redovnicima kojim se garantira slobodan nastavak vjerskih aktivnosti.

Prijepis Ahdname sultana Mehmeda Fatiha izdate bosanskim redovnicima (franjev-cima)

Ja, sultan Mehmed-han, ukazujući svoju milost prema bosanskim kaluderima, naređujem sljedeće: Bezbrizno stanujte u mome carstvu i bezbrizno obavljajte molitve u svojim crkvama. Neka ih niko od mojih vezira niti o od stanovnika (moga carstva) ne uznemirava i ne vrijeđa. Kunem se Allahom, Poslanikom, Kur'anom i sabljom koju pašem, da sve dok su mi odani i pokorni, njihovi životi, imeci i crkve, bit će pod mojom zaštitom.

4. april 1478. (?)

BOA, Ā.HR, 4860_2

Pismo zahvale gradskog stanovništva Tuzle (Bosna) u povodu davanja vjerskih sloboda. Potvrđujemo da smo Vaši robovi koji se pokoravaju Vašim naredbama i primjenju propise koji se odnose na grad Tuzlu i cijelu njenu okolinu. Saopćavamo da smo beskrajno zahvalni gospodinu sultanu Abdulmedžid-hanu, koji je uzrokom da se kao rezultat politike koju vodi, povećava dugo očekivani mir i sigurnost. U skladu s naredbom našeg sultana, bosanski valija Huršid paša i rumeljski inspektor Kamil paša, posredstvom patrijarha i zvojničkog mitropolita, dali su nam potpunu slobodu u skladu s našim vjerovanjem i običajima. Boga uvijek molimo za zdravlje i dug život našeg sultana. Preklinjemo i od našeg sultana molimo da i ubuduće nastavi ovakvu praksu. Zvojnički mitropolit Agasenfelos i stanovnici kasaba Zvornik, Brčko, Kalesija, Modriča, Bijeljina.

16. April 1853.

BOA, Ā.HR, 4860_1

Pismo zahvale nekih čelnika manastira koji se nalaze u Bosni u povodu davanja vjerskih sloboda. Presvijetli caru! Mir i spokoj stanovništva pod Vašom upravom, pozornost koju ste pokazali u pogledu kažnjavanja odgovornih, napor koji ste uložili da sve vjerske zajednice i grupacije uživaju zaštitu, razlogom su stjecanja ljubavi i poštovanja naroda prema vama. Narod će biti spokojniji i povećat će svoju vjernost ako se na još veći nivo podigne praksa koju su vaši preci ostavili duhovnom vođi katolika i vođama tri crkve u Bosni. Lično ste, za molitve naroda sve strane ukrasili crkvama i džamijama. Sav narod, ma kojoj vjeri pripadao, moli se za vas. Kada je stigao ferman kojim dozvoljavate izgradnju devet crkava katoličkom stanovništvu koje živi u Bosni, za vas su molili u suzama. Kako god date, vremenom su i ukinute privilegije koje je sultan Fatih Mehmed-han, neka mu Bog podari džennet, dao katoličkoj crkvi u Bosni. Neizmjereno smo zahvalni što ste te privilegije ponovo dali.

20. Maj 1853.

Summary

THE IMPORTANCE OF OTTOMAN ARCHIVES FOR STUDYING RUMELIA

The Presidency of the Ottoman Archive Office (*Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı*), being part of the General Directorate of the Turkish Republic's State Archives (*T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü*), is one of the world's most respected archives. It is one of the world's biggest archives in terms of the documents it contains and their scholarly and cultural significance. It contains data and documents relating to the history of nearly 40 European and North African countries and several Asian countries that came into contact with the Ottoman Empire, including Bosnia. The Ottoman Archive documents are divided into defters and individual documents, which in turn may be researched according to their classification before and after the Tanzimat reforms. This article gives only information about the holdings and catalogues relating to Rumelia (the Balkans). The most significant of those introduced here are muhimme defters, ahkam defters, etc, and the most interesting ones are Bosnian ahkam defters. They consist of nine volumes which cover decisions for the period 1155-1285 AH / 1742-1867 CE. Based on the examples of individual documents from the Office of the so-called privileged eyalets, which for a period included Bosnia, one can gain better insight into certain events during that period.